

L' EXCURSIONISTA

BOILETÍ MENSUAL

DE LA

ASSOCIACIÓ CATALANISTA D' EXCURSIONS CIENTÍFICAS

FUNDADA EN 26 DE NOVEMBRE DE 1876

ANY XIII. BARCELONA 31 DE DESEMBRE DE 1890. NÚM. 146.

CONDICIONS DE LA PUBLICACIÓ

GRATIS PERA'LS ASSOCIATS —Pera'ls no socis, 1'50 pessetas al any.—Número sol, 25 cénts.
Se suscriu en lo LOCAL DE LA ASSOCIACIÓ, PARADÍS, 10, SEGON, ahont deuen dirigir-se totes las comunicacions, y en la llibreria de Verdager.

ASSOCIACIÓ CATALANISTA D' EXCURSIONS CIENTÍFICAS

En virtut de la elecció reglamentaria efectuada lo dia 23 del corrent, la Junta Directiva, pera l' any 1891, ha quedat constituída del modo següent:

PRESIDENT	D. Francesch Ubach y Vinyeta.
VICE-PRESIDENT	» Ferrán de Sagarra y de Siscar.
TRESORER	» Antoni Bulbena y Tusell.
VOCALS	» Cassimir Faura y Arañó.
»	» Eduart Castellet
»	» Bonaventura Renter
»	» Francisco Flós y Calcat.
»	» Claudi Durán y Ventosa.
»	» Joseph Roig y Puñed.
SECRETARI 1. ^{or}	» Francesch Carreras y Candi.
» 2. ^{on}	» Jaume Novellas de Molins.

SOCIS ENTRATS DURANT LO MES DE DESEMBRE

RESIDENTS

D. Joseph Margarit Vicens.
» Jaume Oliver.

DELEGATS

Nato-President del «Foment Regional» á St Martí de Provencals.

EXCURSIONS

MEMORIA DE LA PARTICULAR Á PRADÉS, CIURANA, SERRA DEL MONTSANT, CARTOIXA D' ESCALA-DEI, VILA Y MONTANYAS DE TIVISA Y MONASTIR DE CARDÓ. Del 24 al 30 d' Agost de 1889.

(Acabament.)

Creu de Santos.—La ascensió á aquest cim es segurament la excursió més interessant que pot ferse desde Cardó, per ser també lo lloch més enlayrat de la serra, calculant en 1010 metres sa altura sobre 'l nivell del mar. Se poden pendre dos camins, es un 'l que passa per la *font del Teix*, que es 'l pitjor, y altre per la *font den Olivé* per lo qual obtém. Se surt del monastir seguint per la carretera de Tivenys durant 20 minuts, agafant desseguida un corriol que puja per la ala de la montanya que s' aixeca á la esquerra en direcció al mitjdia en que s' alsa lo pich de la *Creu de Santos*. Lo viatge es deliciós perque fins sa meytat, en que brolla la *font del Olivé*, se camina sempre per dins d' un espés bosch de pins, alsinas, marfull y altrás matas que omplan la terra d' ufanosa y exhuberant vegetació. Després de la citada font s' esborra tot camí, pujantse fins al *portell* de la *Creu de Santos*; pás que conduheix á la oposada vessant per lo cim de la montanya. Ja aquí s' emprén la ascensió del pich, trescant per la roca de que está format, encatifantlo una herbeta sumament rellesciosa. Al arribar á dalt se senten desitjos de reposar, encare que aquest últim tret no passi d' un quart d' hora á vint minuts, y no arribi á hora y mitja 'l temps invertit desde la sortida del monastir. Mentres se vá pujant se nota l' hermós aspecte d' aquell variat conjunt de montanyas y crestas que embelleixen l' espay ab sas retalladas y abruptas siluetas. Es de notar lo *portell de la Teixeta* que s' obra entre duas escarpadas rocas.

Lo pich se bifurca en dos turons que difereixen poch en altura. Lo panorama es doblement interessant perque també ofereix dos caràcters ben distints: per lo costat del Ebre los conreus y las poblacions riberencas, y per lo de llevant queda solitari com un país desert. De Nort á Mitjdia s' extén fins al mar la *Plana den Burgá* sobre la qual s' aixecan las montanyas de Tivisa y las que forman lo *coll de Balaguer*, veyentse al lluny la cima de la Mola, y més en direcció Nort, sobre las terras planas immediatas al riu, la ja pera nosaltres coneguda serra del Montsant. Com un esfumat vapor de la terra y en los últims límits del horisont se presenta la cordillera Pirenaica. En primer terme se desenrotllan las ondulacions de la meteixa serra de Cardó ab sas acantelladas y trencadas vessants que embolicen en part la hermosa vall del monastir. Envers lo costat oposat, imposa la grandiosa y compacta massa negra dels *ports* de Beceit fins la *plana de la Galera* que 's pert en lo

mar, qual extensa superfície se confon després ab lo firmament. Recorra la vista tota la línia del riu desde poca distancia de la desembocadura fins que 's pert en los encontorns de García, ó sia durant un recorregut de dotze á tretze lleguas. En sa vora se veu Amposta, Tortosa, ab lo pont de barcas y 'l del ferro-carril, Cherta davant; y passant per damunt del pás que obran las montanyas en l' assut, Mirabet ab son històrich castell, y la important població de Mora. Seguint cap a ponent després dels *ports* de Beceit, las montanyas de Gandesa ab lo poble de Pinell en sas faldas y per las quals serpenteja la carretera que vé de Tortosa; y per últim los confins de la provincia en líneas confosas que acaban per morir en las planuras del Urgell, tancadas en direcció al Nort-Est per la ja anomenada serra del Montsant. Aquest es l' hermós y variat panorama que ofereix tan elevat pich al que 's complau en visitar-lo.

Gracias á la carretera recentment construhida, se fa en duas horas lo viatge entre Cardó y Tivenys, en tartana que surt del primer punt á las 7 del matí y á las 12. Partint del monastir aquest camí va á trobar la falda de las montanyas que s' aixecan davant d' aquell, rodejant una baixa costa. Durant mitja hora se puja constantment pera arribar á dalt de la serra y passar lo *coll*, á fí de pèndre la baixada per la vessant que dona sobre l' Ebre. En lo *coll* se despedeix lo *viañjer* del *preciós desert* de Cardó, de las pintorescas montanyas que 'l rodejan, dels enlayrats pichs é intrincats cims que entonan lo paisatge y d' aquellas ufanas arbredas de que ja havém parlat.

Per espay de més d' 1 h. la carretera, per mitj de curtas y repetidas curvas, baixa per una gran vessant tancada entre penyas de formació calcárea, com ho es també lo terror, despullat de vegetació. Al poch rato de passat lo *coll*, se veuhen davant los *ports* de Beceit y l' Ebre desde 'l assut envers Tortosa, aquést y Cherta se tenen sempre davant, de modo que la perspectiva resulta sumament agradable, distingíntse bastants camps de la horta en abduas voras. Per fí 's dona la volta á un espadat de la montanya, que avansa per la dreta, pera seguir per damunt d' una llarga y estreta costa d' arenisca roja que termina en lo riu, y á qual peu se recolza lo poble de Tivenys, ahont se prenen los carruatges que en altrás 2 h. arriban á Tortosa, seguint un camí de carro que va sempre per la vora esquerra del Ebre, y crehuant primer per entre plantacions de garrofers, de sorprenent tamany, que ab sas feixugas branques tapan lo camí, y després ja sols per la més hermosa y fértil de totas las hortas, com realment ho es la de Tortosa. Amés de las vivendas dels hortelans, hi ha també elegants casas de camp destinadas al esbarjo de sos propietaris. L' Ebre tranquil, apacible y de blavenca superfície, acompanya

al viatjer, amagantlo á voltas las arbredas que ocupan sa vora, y enterament desembrassat en altras ocasions, poguëntse véure lo moviment d'embarcacions de blanch velám dedicadas al transport.

Bastant abans d'arribar á Tortosa, crehua lo camí per lo centre del arrabal de Bitem, entrant en aquella ciutat per la gòtica porta de *Remolins* que encara avuy serveix pera obrir pas á través de la vella muralla que cenyeix la població per aquest costat.

JOAQUIM DE GISPERT

Barcelona 7 de Febrer de 1890.

NOVAS

En lo nostre saló de sessions tingué lloch la nit del 23 de Desembre últim, la Junta General pera la elecció dels indivíduos de la Directiva que debian substituhir als que acababan á ff d' any en lo desempeñyo de sos respectius cárrechs.

Del resultat de la elecció en altre lloch d' aquest número se 'n dona compte.

Després de manifestar lo Sr. Tresorer l' estat económich de la nostra Associació, lo Sr. President de la mateixa feu aviment en curtas paraulas lo mo't adelantats que 's trovan los traballs per la fusió de las duas excursionistas barceloninas essent molt poch lo que impideix pujan dirse está ja del tot ultimada. Son tantas las personas que per aquesta fusió se interessan y tots los días empregan com també las qu' esperan s'ía un fet per ingressar en la Excursionista fusionada, que son mes de sentir los mesquins inconvenients que la retardan contrariant los bons desitjos de la inmensa majoria dels indivíduos d' ab duas Associacions fusionadoras.

Tant de bó pogam ben aviat felicitarlos de la seva consecució.

Ha merescut, ab justicia, la aprobació dels artistas y amants de l' Art l' acort prés per lo Excm. Ajuntament d' aquesta ciutat de crear un *Museu de Reproduccions*, destinant pera sa instalació la que fou nau central del palau de la Industria de la passada Exposició Universal. Se encomaná los traballs d' organizació á una comisió composta de personas molt coneixedoras en aquestas matérias, garantia suficient pera que la realisació del Museu corresponga á la importancia de nostra ciutat.

De monuments de Catalunya solsament, podria omplirse la esbarjosa sala aludida, reproduintse conjunts y detalls d' escepcional importancia artistico-arqueológica. Concretantnos al art Románich, per exemple, tan tipich de nostra Regió, desde 'ls primers models fins als exemplars de

sa última época, hi podrien tenir cabuda, donant ab aixó plásticament la historia de nostre art regional, ab tot son desenrotllament.

Es aquesta la manera mes práctica pera popularisar lo coneixement y per tant lo respecte á las obras que 'ns llegaren nostres passats, evitantse aixi, tal volta, en lo successiu, las vergonyosas destruccions d' exemplars notabilíssims, de que tant se n' ha dolgut nostra generació ilustrada.

Entenentho aixi los Governs de las Nacions, que están avuy en lo lloch principal dels pobles civilisats, creáren fá temps, aqueixa mena de Museus, que tant bon resultat venen donant pel progrés artístich dels pobles.

La CATALANISTA, ab la mida de sas forsas y omplint lo fí pera 'l qual fou creada, ha pracurat per medi de las reproduccions fotográficas, lo grabat, la descripció en las Memorias de sas excursions per las encontradas totas de la terra catalana, ab conferencias públicas, y també dirigintse á las corporacions oficials, popularisar lo coneixement dels monuments y recorts, que per sort se conservan encara en nostre antich Principat; així com també ha gestionat pera llur conservació, atenent al priucipi de que 'ls monuments son la més imparcial y exacta historia dels pobles, y de llur civilisació en lo transcurs del temps.

Per aquestas rahons, al iniciarse la idea de la creació d' un Museu de Reproduccions, en vista del gran efecte que en l' ánim de tots los visitants produhí en la última Exposició Universal de París la instalació de l' art retrospectiu y de Reproduccions en lo *Trocadéro*, y l' interés que á tothom despertá la secció arqueológica de nostra Exposició, la CATALANISTA aplaudí ab entussiasme lo pensament desitjant que dintre un curt temps pugua contar Barcelona ab un centre ahont los artistas, los arqueólechs, los amants de las Bellas Arts, en general, tingan á tothora models pera poguer consultar, y 'l públich, lloch apropósit en que instruhirse d' un modo fácil y prompte.

A tots quants contribuheixin, donchs, en que siga aviat un fet lo utilíssim Museu que 'ns ocupa, los hi será justíssimament tributat un vot de gracias de tots quants desitjan lo progrés de nostre poble y s' interessan pera la conservació y degut esment dels monuments de nostra Regió, no menys que 'l vehement desitj de veure que 'l nivell d' educació artística de nostre país arribi al grau de que n' es mereixedor per son passat gloriós.

I. *Novas histórich-arqueológicas sobre lo monastir de Sant Quirse de Colera.* (Alt Ampurdá).

Lo Bolletí de la Real Academia de la Historia, en lo volúm XVII,

corresponent als mesos de Juliol-Septembre del corrent any, cuadern I-III, y en sas planas 120-152, conté baix lo nombre VII un informe suscrit pels Académichs P. Fita y D. Joan Vilanova, referent á la Memoria manuscrita intitulada *Antigüedades de Espolla y de San Quirch de Culera por D. Juan Avilés y Arnau, Comandante, Capitan de Ingenieros*. Consta de 104 planas y set láminas, contenint dit treball los punts següents: Lo monastir de Sant Quirch de Culera.—Sant Martí de Bausitjas.—Límits entre Espolla y Requesens.—Los monuments megalítichs d' Espolla.—Necrópolis prehistórica de Vilars.—Apéndix, ó sia novas noticias sobre 'l Monastir de Sant Quirch.

Es tan interessant dita memoria, segons se desprén del extracte que conté l' últim Bolletí de la docte Academia citada, que creyém veurán ab gust nostres llegidors que insertém los datos que l' erudit treball del senyor Avilés comprén, ab los quals se completan, en part, los escassos que 's tenen del antiquíssim cenóbi ampurdanés.

En primer lloch es molt apreciable lo abaciológi inédit, extret de la part salvada del arxiu del monastir de Colera, y que augmenta l' incomplert nombre dels abats de Sant Quirse que constan en lo *Viaje literario* del P. Villanueva (tom. XV,—pl. 103-106). Son los següents los que esmenta lo senyor Avilés: —Sigle x.—Guillém; any XII del regnat de Lotari (965-966), á quí Gaufred comte d' Ampurias doná las montanyas de Colera —Sigle XI.—Arnau ó Arnald, 1012.—Sigle XII.—Guillém. En 1198, Pons Huch d' Ampurias li confirma la donació feta per Gaufred —Sigle XIII.—Ramon de Biana (*Bianya*); 1296.—Sigle XIV.—Guillém de Castro; 1363.—Sigle XV.—Tomás de Llupiá; 1488.—Sigle XVI.—Galcerán de Rocabrúna; 1516.—Pere, 1547.—Gaspar de Paratje; 1549.—Pere Vicens, últim abat En 1592 per Butlla de Climent VIII y á petició de Felip II s' agregá lo monastir de Colera al de Sant Pere de Besalú.

Segueix la descripció de lo que resta en peu del famós cenóbi, en los següents termes: «Se compón de la iglesia rectangular y formada per tres naus; un cos d' edificis á ma dreta, destinat, segons sembla de son actual aspecte, á mansió abacial; altre més esbarjós entre l' anterior y la iglesia y de construcció més propera; y alguns fragments de vellas fortificacions y quasi enterament derruidas casas. La iglesia y la vivenda del abat son las obras més llunyanas; segueixen després altras petites estancias y varis torricons, dels quals sols un resta en peu, de molt fermas parets; y per últim, los edificis esmentats en tercer lloch No sería difícil reconstruhir avuy molt aproximadament lo plano del monastir, en qual disposició s' hi veuhen claras senyals d' alta antiguetat, tan per l' estil arquitectónich del més primitiu y grosser carácter bisantí, com per la construcció de las fábricas y per la forma que presentan certas parts del convent... Se troba

convertida la iglesia en pallissa y en magatzém de llenya, útils y eynas del camp, que cubreixen quasi tot lo trespol y amagan no petita part dels murs. Per aquesta rahó se fá impossible d' investigar las tombas y curiositats que probablement s' hi conservan oblidadas, á excepció d' un tros de pintura al fresch, representant mitj cós d' una Santa, que encara avuy se veu en la capella de la dreta del altar major. Per la rudesia del dibuix, la ausencia de sombras en las carns y ropatges, y lo viu y llam-pant dels colors, aquesta pintura es un exemplar del art en los sigles ix ó x. (1) En lo crehuer hi ha una lápida de dos metres de llargada, per més d' un d' amplada, en la que sota un escut d' armas y tancada per una franja ben treballada, hi ha gravada la següent inscripció: «=D. O. M.=SEPVLTURA=D<IVAN<MA=LLOL<IDELS=SEVS<A<26=D<ABRIL=ANI 1522.» La tomba coberta per aquesta lápida pertanyia, donchs, á la familia Mallol, qual casa payral está á uns 2 km. distant del monastir, y 's coneix baix lo nom del Mas Mallol.

En un tros de claustre, que 's conserva adossat al mur de la dreta de la iglesia, y que presenta los caràcters de la época,—tals com ésser de poca alsada y amplada y estar cubert per una mitja volta qual part superior reposa en lo mur y apoya la inferior ó comens, del costat exterior, en una paret que sols de tret en tret está interrompuda per petites arcadas,—(2) hi han tres lúpidas molt més interessants. La més antiga, de preciós y pur estil bisantí, careix d' epígrafe, y representa un abat ab sa crossa pastoral y revestit d' ornaments sacerdotals, tenint á sa má dreta lo diaca y á sa esquerra lo subdiaca, que sostenen respectivament sobre llurs genolls y apoyat damunt lo cor, lo llibre del Evangeli y 'l de la Epístola. Las dalmáticas portan mànegas, folgadas y ab adornos en lo diaca, arribantli fins los punys; quelcom més curtas y estretas en las del subdiaca. Los tres personatjes assentats, en sengles faldistoris, demostran en sos rostres dolícocéfals placidés y sossego.

Los epitáfis de las altrás duas lúpidas diuhen així, traduhidas del llatí: «Any del Senyor M^oCC^o:XC^o VI°, de las Nonas de Novembre, morí: Fra R. de Bianya, ab: d' aquest lloch. La sua ánima reposi en pau. Amen». — † En l' any del Senyor M^oCCC^oX^oXII^o als Idus de Novembre morí fra Br. (Berenguer) de Vilatenim, (3) de bona memoria, abat d' aquest monastir, qui en lo temps de son govern: trová en part destruhit aquest monastir per la host dels Francesos: (4) restaurá la

(1) ¿Serán de la época de las de Marmellá y de Pedret (Berga)? (N. de la R.)

(2) Disposició que recorda los claustres de la Portella, poble de Lillet y Canigó. (N. de la R.)

(3) Lloch prop de Figueras, al costat de la carretera de dita ciutat á Rosas. (N. de la R.)

(4) Aludeix á la invasió de Felip I' atrevit en temps de Pere III.—(Muntaner.—Crónica.) en la qual quedá destruhit lo cenobi. (N. de la R.)

iglesia, dotantla de llums, llibres y moltes altres cosas, y ab los rédits que adquirí aumentá ab vuyt sous de moneda de Jaca la racció y vestuari que 's dona, en las vigílias de las principals festivitats: així meteix ordená que 's fés en lo aniversari de la sua mort y en lo Divendres Sant...»

«La lápida sepulcral del abat Berenguer de Vilatením († 13 de Novembre 1322) representa lo cuadro escultórich de sas exéquias, ó si 's vol, del ofici fúnebre aniversari del que l' epitáfi ne tá merit. Dos monjos, un en acció de sostenir lo cap y l' altre los peus del finat, semblan exténdrel damunt lo fétre. Lo prelat, successor seu, que agafa ab la esquerra la crossa abacial, y 'l beneheix ab la dreta, oberts tres y encongits dos dits conforme 'l rito llatí, los ministres que sostenen la creu, lo llibre d' oracions, la naveta, l' incenser, los asperges y la caldereta, imprimeixen al conjunt un principi d' animació escenaria ben concebut, y en proporció ab los avens del art, que 's descubreix en totas las actituds y expressions de las figuras, que semblan vívas, y en los plechs y tall dels ropatges »

«L' abandono en que permaneixen aqueixas preciositats históricas es desconsolador per tot extrém; (1) pero, més trist encara, lo dels restos dels abats allí enterrats. No fá molts anys, anyadeix l' autor de la Memoria, que las cendras del abat Ramon de Biànya († 5 Novembre 1296) se trobavan al descobert, si bé avuy están protegidas pel mur que ha sigut reparat. No així las del abat Berenguer de Vilatením: la pedra que hi havia immediatament damunt de la lápida falta de son lloch, y per lo buyt que hi queda se poden remoure los restos d' aquell monjo. Nosaltres meteixos, diu lo Sr. Avilés, ignorants d' aixó y desitjant averiguar á fí de cridar l' esment sobre aquest punt, tinguérem en nostras mans lo cráni y un tros de sandalia del venerable abat, que depositárem de nou y no sense pena en la tomba, deixantlos exposats á qualsevol profanació, que per desgracia ja han sofert. Nos manifestáren los masovers, en efecte, que fá dos anys trobáren á un baylet, cert dia, entretingut en treure 'ls ossos del sepulcre y tirarlos fora; diguérentnos que havian tornat á colocalos tots en son lloch, mes encara que aixó sía cert, no apressa menys lo posar remey á tal estat de cosas.»

(S' acabarà.)

(1) Posseheix avuy las despallas del cenobi lo Sr. Nouvilas, vehí de Casfello d' Ampúrias.